

HÓDI SÁNDOR

Helyzetelemzés a vajdasági magyarságról

(Választások előtt) Hét évvel ezelőtt, az első szerbiai választásokon 132 726-an szavaztak a VMDK-ra. A szervezet nyolc mandátumot szerzett, a támogatását élvező Vajdasági Horvátok Demokratikus Szövetsége pedig egyet, így összesen kilenc képviselőnk volt a köztársasági parlamentben. Az 1992 végén megtartott választásokon 279 665 magyar szavazópolgár közül 140 825 szavazott a VMDK-ra, így ismét kilenc parlamenti képviselőnk lett a köztársasági törvényhozásban. Ez volt az érdekszerveződés fénykora: a szervezetnek mintegy huszonötezer tagja volt, s a vajdasági magyarságtól politikai támogatást kapott.

Egy évvel később, 1993 telén az előrehozott köztársasági választásokon a VMDK már csak öt mandátumot szerzett. A választási kampány időszakában Ausztráliában voltam, éppen a Délvidékről kitelepült magyarokat vontam be a mozgalomba. Két helyi szervezetet hoztam létre: egyet Sydneyben, egyet pedig Melbourne-ben. Eközben idehaza – a térségben lezajló baloldali visszarendeződéssel egy időben – a szervezet mélyreható változásokon ment keresztül: a volt kommunista káderek csaknem teljes egészében a kezükbe kaparintották a vezetést. Ennek következtében Ausztráliából hazatérve legnagyobb meglepetésemre nem a választásokon levezített vezetést vált a támadások céltáblájává, hanem jómagam, azokkal együtt, akik felismerték a bajokat.

Az 1994 tavaszi tisztújító közgyűlésen, sajnos, nem a szervezeti élet megújításán fáradozók, hanem a „feszítsd meg”-et kiáltók kerültek többségbe. A politikai banditizmus megjelenésével a kisebbségi érdekvédelem jóvátehetetlen károkat szenvedett. Megszűnt a magyarság politikai egysége, s a magyarság nevében való politizálás elvesztette az erkölcsi hitelét. Különbőféle szekértáborok jöttek létre egyéni és csoportérdekeknek alárendelve. A hatalom és a kizárólagosság vágya lett úrrá politikai életünkön. Ennek a súlyos politikai és mentális leépülési folyamatnak a következményeként ma, 1997 szeptemberében, a küszöbönálló köztársasági választások előtt nem kevesebb, mint hat bejegyzett magyar párt kel birokra egymással a százvalahányezer magyar szavazatért. Sőt, a hat magyar párton kívül a Szerbiai Szocialista Párt és a Jugoszláv Baloldal színeiben is indulnak magyar jelöltek a magyar többségű választókerületekben.

Hogy mindennek mi köze van nemzeti érdekeinkhez és az eredményes kisebbségi érdekvédelemhez? Nyilvánvalóan semmi. A történet már régen nem erről szól. A magyar pártok a legközönségesebb egyéni és csoportérdekeket próbálják érvényesíteni a nemzeti érdekvédelem leple alatt.

(A politikai szerveződés mulasztásai) Az elmúlt hét évben a magyar pártok nem érezték szükségét annak, hogy mérleget készítsenek a vajdasági magyarság helyzetéről. E mulasztás következtében, jöllehet a pártvezérek állandóan panaszkodnak, siránkoznak, krokodilkönnyeket hullatnak a vajdasági magyarságért, valóban nem érdekli őket, hogy hányadán is állnak a dolgok, s milyen emberi és anyagi erőforrásaink vannak. Nem tudjuk például, hogy a háború, az erőszakos mozgósítások és a gazdasági zárlat következtében mekkora embervesztéseket szenvedtünk. Nem tudjuk, hogy

hány magyar hagyta el a térséget, s hány szerb települt a helyükre. Egyetlen falu vagy település szintjén sem készült ilyen felmérés, noha ott az emberek személyesen ismerik egymást, és szívesen szolgáltak volna felvilágosítással. A valós adatok azonban senkit sem érdekeltek.

Nem készült kimutatás a magyarlakta települések gazdasági változásairól sem. Mondjuk arról, hogy az elmúlt évek során hányan veszítették el munkahelyüket, mi lett a sorsuk ezeknek az embereknek, s hogyan, miben próbálnak megkapaszkodni. De nincsenek adataink a magyar népesség egészségügyi helyzetéről sem. Nem tudjuk, hogy mennyivel rövidült az átlagéletkor a ránk zúduló sorscsapások következtében. A gombamód szaporodó pártokat és egyesületeket ez nem érdekli.¹

(A képviseleti rendszer csődje) Nem tudjuk, hogy a magyar önkormányzatok az elmúlt években milyen szerepet játszottak a magyarságtudat erősítésében: hozzájárultak-e a magyarság gazdasági helyzetének javulásához, s ha igen, hogyan és milyen mértékben? A tények ismeretében elmondhatom, hogy ezek költői kérdések. Ha volt is ilyen lehetőség a magyar önkormányzatokban, kihasználatlan maradt. Elmulasztottuk a helyi magyar önkormányzatok alulról építkező szövetségének létrehozását is, ellentétben a szandzsáki muzulmánokkal, akik még a vajdasági magyaroknál is nehezebb feltételek között élnek. A muzulmánok megalakították saját nemzeti tanácsukat, a magyar politikusaink viszont azt várják, hogy a sült galamb a szájukba repüljön. Sőt, ma már ezt sem várják, lemondtak a magyar területi autonómiáról, s néhány hóbotosnak tartott emberen kívül a nemzeti tanács gondolata sem foglalkoztat senkit. Az alulról való építkezés megtorpant, jöllehet a képviselői mandátumokért nagyobb a hajszá, mint valaha.

Igaz, ez a verseny már nem a nemzetépítkezés jegyében zajlik. A pártok, a magyar képviseleti testületek székértáborokra szakadtak. A képviselőknek, akik a magyar választópolgárok szavazatai alapján jutnak mandátumhoz (sok esetben fizetett státushoz), elvileg pártjuk programját kellene végrehajtaniuk. Ilyesmiről azonban szó sincs. A képviseleti rendszer sajátosságai miatt a párt jelöltje attól a pillanattól, hogy képviselővé választották, saját belátása és lelkiismerete szerint járhat el. Ez súlyos konfliktusok forrása, hiszen a jelöltek megválasztásával (a hatalmi struktúrába kerüléssel) alapvetően megváltozik helyzetük és szerepkörük. Erősödnek az önállósulási törekvések, és sérül az érdekképviseleti szerep. Ebből kifolyólag amint a képviselőink hatalmi pozíciókba kerülnek, hamarosan úgy érzik, hogy a helyi önkormányzat őértük van, az övék, s a párt ne avatkozzon bele a munkájukba, ne kerekedjen föléjük. A visszahívhatóság intézménye nélkül sem a pártok, sem a választópolgárok érdekei nem érvényesülnek. A pártosodással a kisebbségi érdekvédelem a legfontosabb tulajdonjogát veszítette el: a közös cselekvésre való hajlamot. Mivel a visszahívhatóság lehetősége nélkül az ellenőrzési kontroll sem működik, a magyar pártok legfeljebb arra jók, hogy néhány ambíciózus politikust fizetett státushoz és hatalmi pozíciókhoz segítsenek.

A mondottak után megkerülhetetlen a kérdés: vajon a kisebbségek helyzetének kérdése kizárólagosan vagy elsősorban a pártok ügye-e? Nem kétséges, hogy a pártok ezt-azt magukra vállalhatnak a kisebbségi érdekek képviseletéből, de súlyos önámítás lenne, ha a magyar népcsoport kizárólag erre alapozná a jövőjét. Szerencsére nem ezt teszi.

(*Politikai tőke*) A kisebbségek közül kevesen hisznek abban, hogy a pártok hozzák el az üdvözítő megoldást számukra. A vajdasági magyarság politikai tőkéje, amelyet felhasználhatna sorsának rendezése érdekében, jelenleg a nullával egyenlő. A kisebbségi politika a legtöbb ember számára értelmét veszítette, ezt meggyőzően példázza a választások kétségbeesetten alacsony részvételi aránya. De a magyar pártok és politikuskok lebecsülése kifejezésre jut abban is, hogy a választásokon részt vevő magyar szavazópolgárok számottevő része nem magyar, hanem szerb pártokra adja a voksát.

A pártok mögött nincs társadalmi erő. Az emberek rájöttek arra, hogy ha boldogulni akarnak, nekik kell életük politikai színterén feltalálni magukat. A pártok ebben nem nyújtanak segítséget. Senki sem törődik vele, hányan kerülnek az utcára, milyen megélhetési vagy egyéb gondjaik vannak.²

Sz. Kovács Miklós egy írásában úgy vélte, hogy a magyar kisebbségek politikája letűnőfélben van.³ Megállapítása, bizony, nem csak Kárpátaljára vonatkoztatható. Az elmúlt évek folyamán itt is, ott is kiderült, hogy a kisebbségben élő magyarok politikai képviselője korántsem azon fáradozik, hogy saját népcsoportjának érdekeit érvényesítse, inkább a maga pecsenyéjét sütögeti a nemzeti politika leple alatt. Ezen nem kell csodálkozni, hiszen a kisebbségi magyar politikuskok többsége, legalábbis a Délvidéken, „rég motoros”, s jól megtanulták, hogy egyszerre több vasat kell tartani a tűzben. Elvtelen magatartásukból fakadóan mindig mást mondanak, mint amit csinálnak. Más-más harci szint viselnek, aszerint, hogy milyen a széljárás, minek van éppen konjunktúrája. A régi rezsim hűséges kiszolgálói voltak ők, de egyáltalán nem okozott gondot számukra, hogy máról holnapra az ellenkezőjét hirdessék mindannak, amit korábban vallottak. Az egykori kommunista párttitkárok demokratákká váltak, s ügyesen megkaparintották maguknak a kisebbségi magyar pártokat.

Egyébként sincs semmi szokatlan abban, hogy kisebbségi politikusaink hol ennek, hol annak a hatalomnak a szekerét tolják, hiszen ezt a példát mutatja a jelenlegi budapesti hatalom is. Azok az államférfiak, akik ma szolgalelkű talpnyalói az amerikai kormánynak, tegnap mind hűséges elvtársai voltak a néhai Szovjetuniónak. Ennek az elvtelenségnek a következtében nincs semmi, ami megszabná, hogy kisebbségi politikusként meddig lehet elmenni idegen érdekek szolgálatában. Így aztán a külső erők olyannyira befolyásolják a kisebbségi politikát, hogy magyar érdekképviseléről legfeljebb csak beszélhetünk.

(*A magyarországi támogatás*) Anyagi alap és megfelelő áldozatvállalás híján valós társadalmi önszerveződésre a vajdasági magyarság esetében nincs remény. A pártok, egyesületek létrehozása és működtetése többnyire nem a polgárok akaratán múlik, hanem a magyarországi támogatás függvénye. A gomba módra szaporodó egyesületek zömében kérészéletűek: ha sikerül pénzt szerezniük, egy-két rendezvényt összehoznak, aztán megszűnnek. De maga a politizálás és a pártélet is magyarországi támogatásokon nyugszik, s ez természetesen nem marad következmények nélkül.

A határon túli magyar kisebbségeknek nincs pénzük arra, hogy autentikus érdekeiket megjelenítsék. Saját források és alulról jövő támogatás hiányában sem politikai téren, sem a civil társadalmi szerveződés tekintetében nem képesek a saját belső logikájuk szerint működni, s ez igen kiszolgáltatottá és sebezhetővé teszi őket. Ebben a helyzetben átgondolatlan támogatással nemcsak viszály szítható közöttük, hanem zsákutcába is terelhető társadalmi önszerveződésük, vagy hatástalaníthatók ez

irányú erőfeszítéseik. A mondottakból következik, hogy a kisebbségi politikai élet történéseit – beleértve a pártok osztódását, sokasodását és civakodását – részben a külső forrásokat ellenőrző politikai erők érdekei befolyásolják.

Józan ésszel azt várnánk, hogy az anyaországi támogatás a magyarságtudat szellemi tartópilléreit, a társadalmi újjászerveződés kristályosodási pontjait hivatott erősíteni, ahogyan más támogatások esetében is. Hadd utaljunk a nyitott társadalom eszméjének terjesztésére és intézményrendszerének átgondolt kiépítésére. Szó sincs itt pénzszorásról, a rászorulóknak önzetlen segélyezéséről. Ehelyett mit tesz a magyar kormány? Olyan mondvacsinált programokba, sorvadozó egyesületekbe és levitézlett egykori káderekbe öli a pénzt, amelyeknek, illetve akiknek semmi közük sincs sem a magyarságtudat erősítéséhez, sem a magyar–magyar integrációs törekvésekhez. Teljesen nyilvánvaló, hogy ez a felelőtlen pénzsorás nem a véletlen műve, hanem olyan tudatos politikának a következménye, amely szorosan összefügg a nemzeti kérdés, azon belül a magyar kisebbségi kérdés kezelésével.

E támogatási politika egyik szembetűnő ismérve az, hogy igyekszik minél nagyobb port verni a határon túli magyarság anyagi támogatása körül, ami koránt sincs arányban a támogatás mértékével. A felhajtás azért sem indokolt, mert ahogyan azt Sz. Kovács Miklós írja a magyar–magyar viszonyról szóló eszmefuttatásában, a magyar költségvetés elhanyagolható hányadának, körülbelül 0,01%-ának nagy csinnadrattával kísért kiosztása egyértelműen káros hatással van a magyar közéletre. Magyarországon mindez azzal a súlyos következménnyel jár, hogy az elszegényedő magyar adófizetők egyre inkább nyűgnek, tehernek érzik a határon túli magyar kisebbségeket, a kisebbségeket viszont korrumpálja és megalázza ez a helyzet. A jótékonykodásról szóló propagandában sző sem esik az ellentételezésről, például arról, hogy Jugoszlávia széthullását követően milyen nagy összegű tőke áramlott át a Vajdaságból Magyarországra. Pedig magyarországi befektetéseik és bankszámláik révén a délvidéki magyarok sokkal nagyobb mértékben járultak hozzá a magyar gazdaság injekciójához, mint amennyi segélyben részesültek és részesülnek valaha is. Hivatkozhatnánk például Sz. Kovács Miklós példájára: arra a megtakarításra, amelyet a kisebbségben élő magyarok köréből való agyelszívással ért el az anyaország. Noha az így megtakarított összeg többszöröse a segélyként folyósított pénznek, a magyarországi népesség az egyoldalú tájékoztatás következtében csak a határon túli kisebbségek iránti szolidaritás terhét érzi.

A jelenlegi támogatási politika másik ismérve, hogy – a nemzetépítő programokba való befektetés helyett – a pénzosztás határozottan alamizsna jelleget öltött. A támogatás közvetítésére létrehozott „alkuratóriumok” saját belátásukra hagyatkozva, kényük-kedvük szerint, személyes szimpátiák, pártpolitikai szempontok, csoportérdekek, háttéregyezések alapján osztják szét a pénzt, s ennek semmi köze a nemzeti eszme erősítéséhez vagy az átgondolt nemzetstratégia érvényesítéséhez. A pénz céltalan elosztása, a „rászorulóknak támogatása” pusztán azon az alapon, hogy kisebbségben élő magyarok, óhatatlanul korrumpálja azokat, akik rendelkeznek a pénzzel, hiszen a szerény támogatásból a felmerülő és érthetően egyre növekvő igények csekély töredéke sem fedezhető. A támogatás alamizsna jellege ugyanakkor megalázza azokat, akik hosszas, bonyolult adminisztrációval, kínkeservesen hozzájutnak valamihez. A legbántóbb pedig az, hogy a támogatásnak ez a formája irritálja a kisebbségi közvéleményt: nem látja hasznát és értelmét az állítólag órák költött pénznek, s ebből kifolyólag úgy érzi, hogy átverik, kimarad valamiből.

A támogatási politika harmadik ismérve, hogy közvetlen befolyást gyakorol a ha-

táron túli magyarok politikai szerveződésére. Igen, ha az egységes szervezet kényelmetlen, egy kis pénzügyi machinációval könnyűszerrel szétverhető. A pluralizmus hangsúlyozásával, valamint az egyenlő távolságtartás és elosztási elv alkalmazásával ugyanakkor tetszőleges számú kisebbségi párt hozható létre.

Az anyagi juttatásokkal, illetve azok megvonásával nagymértékben befolyásolható a határon túli magyarok politikai élete, politizálásának mékintje. Ha a magyar kormány abban érdekelt, hogy minél kevésbé fogalmazódjanak meg a kisebbségi közösségek valós igényei és törekvései, azt a politikai vezetők kézben tartásával (futtatásával vagy háttérbe szorításával) többé-kevésbé sikerül is megakadályoznia. Mivel a jelenlegi magyar kormány ellenérdekelt a határon túli magyarság politikai önszerveződésében és a magyar–magyar integrációs törekvésekben, logikus, hogy a kisebbségi magyar közösségek támogatási formája is ennek a törekvésnek van alárendelve. Teljesen nyilvánvaló tehát, hogy a támogatás jelenlegi formáját, amely teljesen hatástalan, sőt kontraproduktív a magyar kisebbségek önszerveződése és a nemzeti integráció szempontjából, ugyanakkor irritálja mind a magyarországi, mind a határon túli magyar közvéleményt, a legjobb lenne haladéktalanul megszüntetni.

(Tájékoztatás) Az egész Vajdaságban fogható magyar nyelvű televíziós és rádióműsor egy állami ellenőrzés alatt álló szerb közvállalat (RTS) keretében működik. A műsorszerkesztés politikája a szerbiai hatalmi pártnak van alárendelve, ez ellentétben áll a vajdasági magyarság érdekeivel. Sőt, a hatalom követelményeinek magyar nyelvű szolgai tolmácsolása miatt ezeknek a műsoroknak az üzenete, gondolati és érzelmi töltete rombolja a vajdasági magyarság lelkiállapotát és mentalitását. Általában a helyi rádióadók és kábeltelevíziók sem szolgálják a vajdasági magyarság érdekeit, de korántsem olyan káros hatásúak, mint a központi televízió. A Duna Televíziót megfelelő parabolaantennák hiányában kevesen látják.

Hozzáértők azt tartják, hogy a televízió a befogadókat készíti elő, a véleményeket viszont az írott sajtó szolgáltatja. Az országban uralkodó zűrzavaros eszmei állapotokat, az etikátlanságot kétségkívül az írott sajtó jeleníti meg jobban. Ezzel kapcsolatosan van, aki úgy gondolja, hogy a sajtó nem tud mást közvetíteni, mint amit a társadalom értékrendje képvisel. Következésképpen ha a társadalmi értékrend problematikus, a sajtó értékrendje sem lehet más. Mások viszont esküdni mernének rá, köztük jómagam is, hogy a sajtó és a tévé nagymértékben felelős a zűrzavaros állapotokért.

A szerb sajtóhoz hasonlóan, sajnos, a vajdasági magyar újságokban is teret kapott a szenzációhajhász újságírás, meghonosítva közéletünkben a kósz hírekre, szóbeszédre, koholmányokra alapozó tájékozódást. A szólásszabadságra hivatkozva az elmúlt években annyi alantas érzés, szándék és gondolat kapott teret a sajtóban, hogy ezek után csaknem képtelenség visszatérni a tájékozódás és tájékoztatás civilizált formájára. Ha az országban – a nyugati államokhoz hasonlóan – működne az igazságszolgáltatás, s lennének bíróságok, amelyek komolyan veszik a személyiségi jogok védelmét, a hazugságokért és hitelrontásért kirótt büntetés miatt már valamennyi sajtótermékünk régen tönkrement volna.

A politikai mozgásokat a médiák többé-kevésbé mindenütt a kezükben tartják. Politikai tőkénk elherdálásáért, az egységes magyar érdekszerveződés szétveréséért nagymértékben felelős a honi magyar sajtó is. A hazai magyar médium, amely az elmúlt évek során a magyarság politikai önszerveződésével szembeni sajátos csoportérdeket szolgált

azáltal, hogy tág teret adott a párton belüli viszálynak, s elárasztotta az embereket mindenféle szennnyel és mocsokkal, valójában megpróbálta lejáratni a magyarság szellemi vezetőit, s megbuktatni az általuk képviselt törekvéseket. Kendőzetlenül ki kell mondanivaló, hogy a magyar sajtó lelketlen hazugságok és rágalmak terjesztése révén a legkisebb kockázat és felelősségvállalás nélkül verte szét a magyar érdekszerveződést.

A Vajdaságban csak egyetlen magyar nyelvű napilap van, a *Magyar Szó*. Az újság a szerbiai hatalom szűkös támogatásából tartja fenn magát, ugyanakkor az anyaországi támogatások legnagyobb részét is felemésztí. A magyar pártok azért versenyeznek egymással, hogy megkaparintsák a lapot, s a szócsövükké tegyék. A szerkesztőség elvileg a független tájékoztatás híve, gyakorlatilag azonban a lap hasábjain saját érdekeit és politikai meggyőződését jeleníti meg.

Hetilapjaink – *Dolgozók, Szabad Hét Nap*, a nemrégiben megszűnt *Napló, Hét Nap, Képes Ifjúság*, amelyek az állami támogatásnak, a Soros Alapítványnak, a vajdasági magyar önkormányzatoknak, valamint az anyaországi támogatásoknak köszönhetően tartják fenn magukat – profilja nehezen határozható meg. Leginkább magazin-szerű lapok, amelyek egymással vetélkedve, sokféle melléklettel tarkítva mindennel foglalkoznak. Nagyon hiányzik egy értelmiségi lap, amely gondolati kútforrásul szolgálhatna, s igazi értékeket közvetítene a magyarság számára.

(*Stratégiai megfontolások*) Tekintettel arra, hogy a vajdasági magyarság még hosszú időn át ki lesz szolgáltatva a külső támogatásnak, a belső információs monopóliumoknak és a volt pártkádereknek, a politikai tőkét a hiteles magyar érdekképviselőt szempontjából leírhatjuk készleteink számbavételénél.

Bármilyen csekély is jelenleg az esély az alulról építkezők politikai sikerére, véleményem szerint a helyzet kilátástalansága miatti örökös jajveszékélés eltúlozza a magyarság mozgásterének szűkülését. Hadd hivatkozzak ezzel kapcsolatosan csak egyetlen példára! Demográfusaink szerint a vajdasági magyarság kipusztulásának jele a nyugati államokba való kivándorlás, illetve a Magyarországra való áttelepülés. Tipikus köldöknéző politika ez, hiszen az a népességmozgás, amelynek eredményét e szemléletmód kizárólag veszteségként könyveli el, távlatos nemzeti stratégia keretében nyereséggé válhat. Jugoszlávia szétesését követően többségükben azok kerestek Magyarországon menedéket, akik bizonytalanok voltak identitásukban, s jugoszláv nemzetiségűnek vallották magukat. Távozásukkal nem vesztek, hanem nyert a magyarság. Az anyaországba való áttelepülésük volt ugyanis az egyetlen lehetőség arra, hogy újraintegrálódjanak a magyarságba, Jugoszláviában maradvá előbb-utóbb asszimilálódtak volna. Hasonlóképpen nem látom okát a Nyugatra kivándorló magyarok elsratásának sem, hiszen távlatos nemzetstratégia keretében ők a magyar nemzet előfutárai lehetnek a globalizálódó világban. Beilleszkedésük, helytállásuk, nyelvtudásuk, kapcsolataik, tapasztalataik, anyagi és szellemi javaik alkalmasint a magyar nemzet javát szolgálhatják, szétszórtságukban nagyobb mozgásteret kínálnak a magyarság számára. Hogy a dolgok nem csak feketék vagy fehérek, ennek felismeréséhez kellene korszerűbbé tenni és magasabb szintre emelni nemzettudatunkat. Ehhez, persze, új káderekre, más gondolkodásmódra volna szükség.

(*Közélet, közgondolkodás*) Azok az értékes, képzett szakemberek, akik nyelveket ismernek, s járatosak a számítógép, az informatika világában, távol tartják magukat a

közélettől, főként az aktív politikai szerepvállalástól. Politikai babérokra – a „rég motorosok” mellett, akik a túlélés és a megkapaszkodás reményében kíméletlenül tülekszenek – többnyire azok vágyakoznak, akik félbeszakadt tanulmányaikat vagy szakmai sikertelenségüket igyekeznek ezáltal kompenzálni. Az értékes és képzett személyek távolságtartása a politikától részben a rossz tapasztalatokkal magyarázható, főként azonban annak a következménye, hogy az elmúlt évtizedek alatt a közélet és a közgondolkodás teljesen deformálódott. A közösség számára végzett munkának nincs semmi értéke és becsülete. Ellenkezőleg, a szürke tömeggé formált emberek menthetetlenül elgáncsolják, letaposásák azt, aki valamivel kitűnik közülük. Bizonyára a nemzeti értelmiség, a szellemi vezető réteg hiánya bosszulja így meg magát. Nem akadt senki, akire fel lehetett volna nézni. Hiszen a kisebbségieknek olyan értelmiség jutott osztályrészül, amely a megalkuvás, a szervilis magatartás révén tanult meg élni és boldogulni.

Nemzeti értelmiség híján a vajdasági magyarság nem képes közösségben gondolkodni, nem képes erkölcsileg megújulni és összefogni. Nyilván nemcsak emberi tényezők miatt, hanem azért sem, mert a közösségi tevékenység lehetőségei hosszú évtizedeken át hiányoztak. Megmaradási stratégiánkban így jószerével csak az egyéni kezdeményezésekre és leleményességre számíthatunk, ami azért nem lebecsülendő.

(Életviteli stratégiák) Mielőtt bármiféle stratégia kidolgozásához hozzákezdenénk, először azt kellene tisztán látnunk, hogy az egyének, családok, társadalmi csoportok vagy politikai szekértáborok szintjén megfigyelhetők-e olyan általánosan elfogadott életelvek, amelyek az egyén, a család, a társadalmi csoport vagy a politika szintjén bizonyos mértékben életviteli stratégiának tekinthetők. A helyzet ismeretében a kérdésre szinte azonnal válaszolhatunk: ilyen általánosan elfogadott életelvek, életviteli stratégiák nincsenek. A vajdasági magyarság (miért lenne kivétel?) a saját jövőjére vonatkozólag semmiféle társadalmi megállapodással vagy közmegegyezéssel nem rendelkezik. Mindenki éli a maga életét anélkül, hogy életszervezésében a közös (nemzeti) érdekek különösebben nagy szerepet játszanának. Az emberek mindennapi életéből szinte teljes mértékben hiányzik a közösségi tudat, mindenki csak önmagával vagy a családjával foglalkozik. A közösségi lét a maga hagyományaival, szokás-világával és szimbólumaival a kevés ünnepi alkalomra szorítkozik. Ezekről eltekintve az önzés, az anyagiasság, a hedonista szemlélet háttérbe szorít minden egyebet. Azok a kevesek, akik az átlagtól eltérően közösségben gondolkodnak, s felelősségteljesen viszonyulnak a magyarság sorsához, társadalmi érvényesülésükben hátrányt szenvednek, a politikai életben pedig immár háromnegyed évszázada áldozati bárányoknak tekintik őket. Ezeknek a talpig tisztességes embereknek a besúgásával, kirúgásával, megtaposásával lehetett (és lehet ma is) legkönnyebben érdemeket szerezni, előbbre jutni a hatalmi ranglétrán.

A vajdasági magyarság sem szociológiailag, sem pszichológiailag nem valós társadalmi csoport, hanem egy területi elven alapuló absztrakció, amely nagyon sokféle embert foglal magában. E sokféle ember számára a nemzeti identitás nem jelent olyan értékhomogenizációt, amelynek alapján önálló entitásról, politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális szuverenitásról beszélhetnénk. Vajon ebben a helyzetben nemzeti alapon mit várhatunk a közös cselekvési stratégia kidolgozásától? Még egy minimálkonszenzus megteremtése is nem inkább a vágyak, mint a valóság birodalmába tartozik? Lehetséges, hogy a vajdasági magyarság jövője egyáltalán nem saját

nemzeti stratégiájának a létrehozásán dől el. Ahogyan eddig nem kérdezték, ezután sem kérdezik meg a jövőre vonatkozó elképzelései felől. Sőt, a kört szélesíthetnénk. Elképzelhető, hogy Magyarország és a környező országokban szétszórta magyarság megmaradása – elsüllyedése vagy felemelkedése – azoknak a világfejeményeknek a függvénye, amelyek a nagy globális erőterekben zajlanak. Ha ez így van, a fennmaradásunkat szolgáló stratégia kidolgozása és elfogadása messze túlnő a magyar népesség jelenlegi szellemi horizontján.

Figyelembe kell venni, hogy a magyarok egy része már így is tudathasadásos állapotban van, kettős értékrend szerint él, vagy képmutatással próbál boldogulni. Szelemlyes ismerősei köréből mindenki szép számmal fel tud sorolni olyan személyeket, akik saját településükön, munkahelyükön a szerb hatalom szekértolói, ugyanakkor Magyarországon járatták iskolákba a gyerekeiket. Itthon a szerbek előtt tüntetően semmibe veszik magyarságukat, szerb pártok színeiben indulnak a választásokon, ugyanakkor Szegeden kft.-jük van, s magyar rendszámotlájú kocsikat vezetnek. Ám tévednénk, ha a szerb hatalom iránti szolgálalkü viszonyulásukból arra következtetnénk, hogy nem sokra becsülik a magyarságukat. A szervilis, törleszkedő magatartás mögött nem feltétlenül szerbbarát szív lakozik, többnyire csak képmutatás az egész. Ez az életfilozófia azon a meglátáson alapul, hogy mindenképpen túl kell járni mások eszén. És ott, ahol ez az életfelfogás uralkodik – mint például Szerbiában, ahol lojalitás színlelésével tisztos pozíciókhoz, társadalmi előnyökhöz, nagyobb anyagi biztonsághoz lehet jutni –, az vesse az első követ ezekre a meghasonlott emberekre, aki járhatóbb utat tud kínálni számukra. Az emberek ahelyett, hogy azonosulnának, álarcot viselnek: amikor Szerbiában vannak, törleszkedéssel, szolgálalküséggel, amikor Magyarországon járnak, „hányatott kisebbségiként” próbálnak meg ilyen-olyan előnyökre szert tenni. Ez az individuális életstratégia szemben áll mindenféle közösségi elképzeléssel. Az ilyen ember a lelke mélyén ellenérdekelt a magyarság helyzetének politikai rendezésében, hiszen ezáltal megszűnnének azok az előnyök, amelyekre szervilis magatartásával szert tesz.

(Az új vezető réteg szükségessége) Ezek után feltehetjük magunknak a kérdést: vajon milyenek ma az alulról építkező politika esélyei? Nem rövidlátás-e kizárólag a napi politikára és a képviseleti rendszerre alapozni a jövőnket? Nem képzelgés-e kisebbségi nemzeti stratégiáról beszélni? De megengedhetjük-e magunknak, hogy nemzeti létünket a körülmények miatt tudathasadásos emberek életfilozófiájára bizzuk? A búvós körből való kilépéshez hiányzik a szellemi vezető réteg, amely irányt mutathatna, s követendő példával szolgálhatna.⁴ Minden társadalomnak és történelmi helyzetnek vannak kulcsszemélyiségei, s vannak szürke emberek, akik statisztálnak az eseményekhez. A szürke tömeg akkor is szürke marad, ha elsőprő többséget alkot. A tömeglélektanban ugyanis a mennyiség nem válik minőséggé. Ellenkezőleg, ha az emberek tömeget alkotnak, tömegként lépnek fel, ez csak ront a minőségen.

Egy társadalom akkor halad előre, ha meg tudja oldani a problémáit. Erre viszont akkor van lehetőség, ha a kulcsszemélyiségek döntési pozícióba kerülnek. Ellenkező esetben, ha alkalmatlan emberek sajátítják ki maguknak a hatalmat, a társadalom fokozatosan elmerül, ellehetetlenül. (Ez a sorsuk egyébként kicsiben a pártoknak és egyesületeknek is.) A nemzetstratégia egyik legfontosabb lépése a kulcsszemélyiségek kiszűrése lenne. Ez viszonylag könnyű feladat, hiszen elég megismerni, alaposan szemügyre venni az emberek élettörténetét és munkáját. Bízást ide sorolhatók

azok, akik a körülményektől függetlenül következetesen képviselték a magyarság érdekeit, akik hűségesek maradtak a nemzeti eszméhez, akik hatottak a környezetükre a szellemi kisugárzásukkal, s akik mások számára mindig követendő példát jelentettek. Azokat pedig, akik mindemellett még jó szervezőnek is bizonyultak, befolyásolni tudták az eseményeket, ha kellett, talpra tudták állítani az embereket, az Isten is vezetőnek teremtette.

A kulcsszemélyiségeket, akik arra lennének hivatottak, hogy utat mutassanak, változtassanak a helyzeten, ma mind a rendszerváltás áldozatai között kell keresnünk. A nemzetstratégia hiánya az Antall-kormány idejében abban mutatkozott meg, hogy miközben a vezetés maximálisan igénybe vette ezeket az embereket, gyakorlatilag teljesen magukra hagyta őket. Engedte elbukni, elgázolni, az agyagba döngölni valamennyit. A hatalomba visszatérő kommunisták örömmel végezték el ezt a munkát a teljesen kiszolgáltatott helyzetbe kerülő embereken. A kulcsszemélyiségek lenyakazása jobban hátravetette a nemzetet, mint az elrabolt javak és az ország kifosztása együttvéve.

A kulcsszemélyiségek fellelése után az első feladat az lenne, hogy meg kell szilárdítani a helyzetüket, s motiválni kell őket további tevékenységükben. A másik feladat olyan kapcsolatrendszer kiépítése volna, amely lehetővé tenné, hogy a meddő szervezeti viták helyett érdemi munka folyjon. Olyan szerveződési formát kell találni, amelyben az érdekek, az erőfeszítések, a szándékok ahelyett, hogy kölcsönösen kioltanák egymást, összegeződnek. Az internet mintájára valamilyen egyidejű kapcsolatrendszerre volna szükség, amelyből teljes mértékben hiányzik a hierarchia. A hagyományos alá- és fölérendeltségi viszonyokon alapult szervezeti keretben ugyanis a meddő szócséplés mellett a hatalmi rivalizálás emészti fel a legtöbb energiát.

(Elméleti szempontok) Egyes elképzelések szerint a jövő tervezésének az az útja, hogy az emberiség szellemi elitjének ki kell dolgoznia, s a tömegeket megmozgatva tervszerűen meg kell valósítania egy új világrendszert, amelynek a keretei között az emberek a jelenleginél sokkal boldogabban, gazdagabban, harmonikusabban élhetnek egymással és a természettel. Ennek mintájára készülne el a nemzetstratégia is, mind a nemzet egészére, mind a határon túli magyar kisebbségekre nézve.

De vajon mennyire életképes ez az elgondolás, s működött-e valaha is ez a modell? Az elképzeléssel szemben felmerülő aggályok többrétűek. A tapasztalat szerint roppant nehéz egyetértésre jutni az emberiség sorsánál kevésbé fajsúlyos kérdésekben is. Az egyik buktató tehát mindjárt az, hogy kik, mikor és milyen jogcímen fogalmazzák meg a nagy célokat a világ (vagy nemzeti közösségük) számára. Legyünk derűlátók, s tételezzük fel, hogy az igazán kiválók egyetértésre tudnak jutni a legfontosabb kérdésekben. Ám máris újabb nehézségekre ütközünk: hiába a szép elképzelés, a terv megvalósításához számításba kell venni a közös célok szolgálatába állítható eszközöket és forrásigényeket, s emiatt ismét hajba lehet kapni.

Az igazi bajok azonban ott kezdődnek minden világmegváltó tervvel, hogy az elképzelések megvalósításához rendszerint félre kell állítani azokat, akik a változásban ellenérdekeltek, akik kitűnően érzik magukat, továbbra is zavartalanul szeretnék élvezni anyagi és szellemi kiváltságaikat. Sőt, manapság, ebben a globalizálódó világban már nem elég a helyi hatalmasságokat félretenni, mert mögöttük, mind elérhetetlenebb távolságban, még nagyobb hatalmasságok állnak. Úgyhogy végső soron a kisebbségi kérdés rendezéséhez is a monopolkapitalizmus hatalmasságait kellene

félreállítani vagy jobb belátásra bírni. Nem elég, hogy minden szép elgondolás ellenében áll azok érdekeivel, akik lesöprik a padlást, sajnos, a hatalom is az ő kezükben van. Egyesek szerint ez nem túl nagy baj manapság, mert a hatalom birtokosai demokratikus választások útján elmozdíthatók pozícióikból, s kiforgathatók javaikból. Sokan, persze, tudják, hogy ez a mese a demokráciáról pusztán a kóbor apácák megtévesztését szolgálja, de számukra sincs veszve minden, bízhatnak a nép haragjában, amely egyszer pontot tesz minden nagy gyalázat végére.

Az új világrend kiépítésével járó bajok azonban ettől még mindig nem szűnnének meg. A változáshoz, a nagy eszmék megvalósításához új emberek kellenek. A meglevőkből új embereket faragni viszont még nehezebb, mint megszabadulni a szép elképzelések kerékkötőitől. Különösen nyomasztó ez a gond, amióta tudjuk, hogy az új ember hiánya vitte a kommunizmust is a sírba. A globalizálódó világgal szemben ismét közösségi elkötelezettségű emberekre lenne szükség, belőlük viszont a legtöbb helyen már mutatóban sincsen. Olykor még a közösségi (nemzeti) elkötelezettségűeknek látszó emberekről is kiderül, amint a hatalom közelébe kerülnek, hogy személyes, rövid távú érdekeik vezérlik őket.

Mielőtt bármiféle stratégia kidolgozásába belekezdenénk, számolnunk kell ezekkel az elvi nehézségekkel, amelyek a gyakorlatban többnyire csődtömeget hoznak fel. Ezek az óvatos előfeltevések azonban a pártállami diktatúrák, az öngazgatási szocializmus, az államnacionalizmus vagy a karvalykapitalizmus keserű tapasztalata ellenére ne riasszanak el bennünket, próbáljunk meg inkább néhány jövőképet felvázolni magunknak! Egyelőre még nem az általunk kidolgozott nemzetstratégia és távlatos jövőtudat alapján, hanem arra a világmegváltó tervre hagyatkozva, amely a neoliberális tanoknak köszönhetően terjedt el a világban. Vagyis a „laissez faire”, a „hadd menjen minden a maga útján” elv alapján próbálják meg felvázolni, hogy milyen forgatókönyvekre számíthat a vajdasági magyarság, elsősorban innen, Szerbiából nézve a várható fejleményeket.

(Szerbia nem érett meg a változásokra) Igazuk van azoknak, akik úgy látják, hogy Szerbia egy kijárat nélküli alagútban bolyong.⁵ Az ország elszegényedésével együtt napról napra rosszabbodik a magyarság helyzete. A választási csalások miatt kirobbant ellenzéki tüntetéseket, amelyhez csatlakoztak mindazok, akik elégedetlenek a rezsimmel, elképesztő bukás, hanyatlás, szétforgácsolódás követte. A kizárólag hatalmi ambícióktól fűtött, egymás ellen hadakozó, belülről bomladozó ellenzéki pártok a kínáló történelmi helyzetben tanácstalannak és cselekvésképtelennek bizonyultak. A szerb ellenzék önmagát szüntette meg.

A többpártrendszer kialakult gyakorlata Szerbiában nem kínál lehetőséget a demokratikus változásokra. Így feltehetően továbbra is a nemzeti-regionális ellentétek maradnak azok az erők, amelyek meghatározzák a történéseket. Az elszegényedő Szerbia nem lesz mindig képes a markában tartani Montenegrót, Koszovót, Szandzsákot és a Vajdaságot. Vagy föderalista államalakulattá alakul át, amelyben ezek a régiók Szerbiával egyenrangú gazdasági és politikai jogokra tesznek szert, vagy Kis-Jugoszlávia is széthullik, ahogyan hasonló okok miatt széthullott Jugoszlávia.

A pártok behatárolt mozgásteré és szimbolikus jellege még egyértelműbb a kisebbségi érdekképviselő esetében. A jelenlegi helyzetben, ha minden magyar választópolgár egy emberként sorakozna fel valamelyik magyar párt mellett, akkor sem lehetne a hatalommal szemben semmit sem elérni. A vajdasági magyarság ugyanis lét-

száma miatt Szerbiában nem tud alkupozícióba kerülni. A kilenc magyar képviselő a kétszázötven fős parlamentben a VMDK fénykorában is tehetetlen volt a hatalom szavazógepezetével szemben, azóta pedig még kilátástalanabb a helyzet.

(A menekültek kérdése) A vajdasági magyarok számára távlatilag az egyik legfőbb veszély életterük beszűkülése. A szerbek folyamatos betelepítésével drasztikusan csökken a magyarok részaránya.⁶ Mindenki által jól ismert fogatókönyv alapján működtek a dolgok. Miközben Horvátország, majd később Bosznia területén folytak a harcok, a Vajdaságot meghódították a szerbek. Először csak biztonságba kívánták helyezni asszonyaikat és gyermekeiket a fegyverforgatásra alkalmas férfiak, s tárt karokkal fogadták őket a Vajdaságban. Egy részük a régebben a Vajdaságba települt szerb családokhoz került, a többiek ellátásáról a Vajdasági Vöröskereszt több ezer aktivistája gondoskodott. Így aztán – szeretteiket és a fegyverforgatásra alkalmatlankokat a messzi Vajdaságban biztonságba tudva – nyugodtan harcoltak a marcona szerb férfiak.

Aztán jöttek ők is. Előbb a sebesültek, majd a harcokba belefáradtak, végül seregestül mindannyian. Elvégre, ahogyan azt a sajtóban számtalanszor nyilatkozták, nem élhettek együtt a horvátokkal, muzulmánokkal. Így hát fegyvert fogtak, s megpróbálták leöldösni vagy elűzni őket. Ám miután a hadsereg támogatása ellenére a rövidebbet húzták, s horvát zászló lobogott a knini vár ormán, jöttek Bácskába, Bánátba, az övük után, akik addigra fészket raktak, megkapaszkodtak és megsokasodtak. Ma már több százezer horvátországi és boszniai szerb él a Vajdaságban, tartósan berendezkedtek, s többségükben munkát kaptak, lakást, házat, kocsit vásároltak.

A hivatalos nyilatkozatokban olykor még elhangzik, hogy a többnemzetiségű Vajdaságban, ebben a multikulturális környezetben mennyire fontos az egymás mellett élő népek kultúrájának az összefonódása, s hogy ez a folyamat milyen nagy becsben van tartva. A helyzet azonban az, hogy a kultúrák keveredésének jelszava mögött a szerbek erőteljes térhódítása következtében a magyar kultúra elsorvad, s a multikulturális környezetben többnyire csak egy nyelven lehet boldogulni. A Vajdaságban már nem szükséges rendőri felügyelet a jogcsorbító nyelvtörvények betartásához: a vélt előnyök reményében a kisebbségek sokasága „önként és dalolva” adta fel nyelvét.

(Az elszakadás „veszélye”) A nagyarányú betelepítés ellenére Szerbia rémálma a kisebbségek elszakadása. Ezzel a szinte fóbias félelemmel szemben a józan érvek mit sem érnek, ezért megeshet, hogy a kisebbségek elszakadása önmagát beteljesítő jóslatként egyszer csakugyan valósággá válik. A koszovói albánok esetében ez bizonyára nem is várat sokáig magára.

Az előnyös és hátrányos helyzetű etnikai csoportok politikai céljait tekintve világoszerte hasonlóan viselkednek. A hátrányos helyzetű etnikai csoportok mindenütt nagyobb hajlandóságot mutatnak az elszakadásra, mint az előnyös helyzetűek. Az elszakadásra való törekvés egyenes arányban áll a kisebbségek társadalmi és gazdasági lecsúszásával. Különösen akkor vonzó ez a perspektíva, ha fejlettebb országhoz csatlakoznak a kisebbségek. Fordított esetben, vagyis ha az etnikumok élnek fejlettebb térségben, kevésbé érdekelték az elszakadásban. A hátrányos helyzetű kisebbségek azonnal megkísérlik az elszakadást, amint erre a történelmi helyzet alkalmat

kínál. A fejlettebb régióban élő etnikumok viszont csak akkor próbálkoznak meg vele, amikor a gazdasági, társadalmi pozíciók megtartása a továbbiakban lehetetlenné válik számukra. Csupán abban az esetben döntenek az elszakadás mellett, ha súlyos diszkriminációnak vannak kitéve, s nincsenek távlataik.

Az elszakadással kapcsolatos stratégiai kérdés tehát akkor merül fel igazán, ha az etnikai pozíció tarthatatlanná válik Szerbiában. A titói Jugoszláviában a magyarság gazdaságilag sikeresen működött. Olyannyira, hogy elsősorban azt sérelmezte: nagyobb mértékben járult hozzá a nemzeti jövedelemhez, mint amennyit visszakapott belőle. Ez a sérelem elégedetlenné tette a helyzetével, de mivel alapjában véve magasabb volt az életszínvonal, mint Magyarországon, nem foglalkozott az elszakadás gondolatával. Ellenkezőleg, igen fogékonyak mutatkoztak a jugoszlávság eszméje iránt, s ennek keretében igyekezett az egyetemes magyarságtól különálló entitásnak tekinteni magát.

A helyzet, persze, azóta sokat változott, az elszakadás gondolatával azonban a magyarság egyelőre nem foglalkozik. Ennek az óhajnak a megjelenése és felerősödése nagymértékben függ majd a körülmények alakulásától. Egyrészt attól, hogy Szerbiában arányosan részesedik-e a magyar kisebbség a szűkülő javakból, arányosan részt vehet-e a helyi hatalomban, s nemzetisége miatt ki lesz-e téve zaklatásoknak és diszkriminációnak. Másrészt önnön helyzetének megítélésében az is közrejátszik majd, hogy Magyarország EU-hoz való csatlakozása mennyire növeli a gazdasági különbséget a határ két oldalán, hogy a területi, határ menti együttműködésnek milyen formái alakulnak majd ki, s ez mennyire lesz előnyös vagy hátrányos a vajdasági magyarok számára. Az „elszakadási törekvés” jelenleg egyetlen formában érvényesül Szerbiában: a magyarok tízezrével vándorolnak ki az országból.

(A jövő forgatókönyvei) A gondjainkból való kilábalásra és a jövő formálására önerőnkől egyelőre nem látni semmi reményt. A vajdasági magyarság lehetőségei és mozgástere – a globális folyamatok mellett – elsősorban Szerbia és Magyarország jövőjének az alakulásától függ. Ez a kettős függőség sajátos helyzetet teremt; a két országban ugyanis a jövőt illetően merőben ellentétes tendenciák érvényesülnek. Magyarország Európai Unióba való betagozódási törekvéssel szemben Szerbia szembehelyezkedett a világgal és az úgynevezett Európa-konform megoldásokkal.

Innen nézve a dolgokat Magyarország az Európai Unióba való csatlakozással felértékelődik, míg Szerbia a vesztes háborúk, a gazdasági elszegényedés, a bezárkózás miatt egyre inkább leértékelődik. Magyarország számára elvileg adott a lehetőség, hogy felzárkózzon a XXI. századot meghatározó értékrendhez, a vajdasági magyarság azonban Szerbiával együtt a világ perifériájára kerül. A kérdés számunkra az: vajon mit tudunk majd kamatoztatni Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozásából? A kamatoztatható ösztönzők bizonyára inkább erkölcsi, mint anyagi természetűek lesznek, hiszen a felzárkózás anyagi és társadalmi alapjai Magyarországon is gyengék, bizonytalanok, nagyarányú anyagi támogatásra tehát nem számíthatunk. De a csatlakozás hozadékai amúgy sem egyértelműek: éppolyan mértékben lehetnek pozitívak, mint negatívak a kisebbségekre nézve.

Mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy a csatlakozás a nemzeti függetlenség részleges feladásával jár, s ez a Trianonban szétszabdalt magyarság esetében kedvezőtlen. Nemcsak azért, mert a csatlakozással még jobban elszigetelődik a határon túli magyar kisebbség, hanem azért is, mert félő, hogy gazdasági, szellemi (szak-

mai, technológiai, kulturális) téren még jobban leszakad a nemzettestről. A tudás hatalom, s megszerzésére egyre kisebbek az esélyek. A tudatlanság, a képzetlenség viszont hátrányt, bukást, szegénységet jelent, különösen a nehéz helyzetű kisebbségek számára.

Az első forgatókönyv szerint a jelenlegi föderális állam Szerbia és Crna Gora (Montenegró) között fennmarad, de folyamatosan gyengül. A szerb rezsimnek esze ágában sincs, hogy Crna Gorát kieresse a markából, még kevésbé hajlik erre Koszovó, Szandzsák és a Vajdaság esetében. A represszió fokozódik ezekben a térségekben, egyre jobban elmélyíti a Szerbiával való ellentéteket, s ez a régiók kölcsönös ellenségkedésére és eltávolodására vezet.

Az országon belül megszállt népekkel és a világgal való hadakozás a sötétség és a kaosz rémképét vetíti előre. Milosevics bravúros túlélési politikájának „köszönhetően” Szerbiában tovább erősödik a despotizmus és vele együtt a társadalom szétesése, működésképtelensége. Ilyen kényszerpályán járva távlati célok hiányában bizonyára több százezren vándorolnak ki az országból. Szerbia hét mérföldes léptekkel távolodik el a civilizált világtól, s a csempészek, a bűnözők, a korrupció és a fekete-piac állama lesz.

A vajdasági magyarság a törvénytelenések közepette nem tudja feltalálni magát, ráadásul bizonyára erősödni fog a szerb kormány kisebbségellenes politikája. Folytatódik a beolvadás, a fiatalabb korosztályok tömeges kivándorlása és a fogyatkozó, elöregedő népesség életszínvonalának zuhanása. Az efféle jövőben megállíthatatlan lenne a magyarság társadalmi-gazdasági alámerülése, látványosan csúszna lefelé a lejtőn.

Ha a második forgatókönyvben hiszünk, tételezzük fel, hogy Szerbia a következő öt-tíz évben megáll a lejtőn, sőt, valamilyen csoda folytán néhány százalékos gazdasági növekedést produkál. A társadalmi ellentmondások továbblik a országot a politikai rendszerváltás útján. Ennek eredményeként Szerbiát és Crna Gorát felveszik az ENSZ-be és az EBESZ-be, s ez jelzésértékű lenne a nemzetközi szervezetek részéről, hogy elismerik az ország fizikai létezését. Hiteleket és gazdasági segítséget azonban csak abban az esetben kapna az állam, ha ezáltal megnyugtató módon sikerülne a szerb rezsimet befolyásolni és ellenőrzés alatt tartani. Semmi okunk sincs azonban arra, hogy vérmes reményeket tápláljunk, ehhez ugyanis távoznia kellene a jelenlegi rezsimnek. De még ha sikerülne is megtörni Milosevics uralmát, ez a legjobb esetben is legfeljebb annyi változást hozna, hogy az egyszemélyi despotizmust más despotizmus váltaná fel. Az önkényuralom gyökerei, valamint az államra nehezedő belső és külső problémák sokkal mélyebbek annál, mint hogy valódi változásokat remélhetnénk.

Ebben a helyzetben a vajdasági magyarság sem politikai eszközökkel, sem többletjeljesítménnyel nem lesz képes javítani a helyzetén. A hatalomtól a magyarság érdekében üres ígéreteken kívül semmit sem lehet kicsikarni. Folytatódik a népesség társadalmi hanyatlása, gazdasági és kulturális alámerülése.

A harmadik forgatókönyv azt jósolja, hogy Szerbia mély gazdasági és politikai válságba kerül, s az ebből származó konfliktusok kezelhetetlenné válnak. Ennek hatására Szerbia véglegesen leszakad a fejlett európai társadalmaktól, ami hosszú évtizedekre megpecsételi az itt élő népek sorsát. A konfliktusok és a szociális forrongások könnyen újabb regionális, etnikai jellegű fegyveres összecsapásokba vagy polgárháborúba torkollhatnak, s ez Kis-Jugoszlávia széthullásával járhat. A széthullás katasztrofába sodorhatja az itt élőket, ha továbbra is minden úgy folytatódik, ahogyan ed-

dig, de változást is hozhat, a felzárkózás esélyét kínálva az egyes régiók, köztük a Vajdaság számára. A Vajdaság önállósulása révén vagy nemzetközi protektorátus alá helyezésével gyökeresen megváltozhat az itteni magyarság helyzete és fejlődési esélye.

Okos, ám kevésbé lehetséges megoldásnak látszik a negyedik forgatókönyv: Szerbia felhagy az apartheidpolitikával, komolyan veszi a törvény előtti jogegyenlőséget, leépíti a diszkriminatív társadalmi struktúrát, s magas fokú autonómiát nyújt a kisebbségeknek. Ezeknek a társadalmi és politikai változásoknak az előzményeként vagy folyamánként elismeri Crna Gorát, Koszovót, Szandzsákot és a Vajdaságot az új szövetségi állam teljes jogú föderatív egységének. Ebben a helyzetben újra fontos szerephez jutna a vajdasági magyarság politikai önszerveződése. A pártok mostani vezetői az öncélú, személyi ambíciók kielésére korlátozódó politika helyett ténylegesen felkarolnák a vajdasági magyarság érdekeit. A helyi önkormányzatok hatáskörének bővülésével értelmet és tartalmat nyerne a képviseleti rendszer is, s nőnének a magyarság felzárkózási esélyei.

Végül lássuk az ötödik forgatókönyvet! Tételezzük fel, hogy a katasztrófa és az ország részleges vagy teljes széthullása elkerülhető, és Szerbiában a despotizmust – valamilyen csoda folytán – valódi plurális demokrácia és ellenőrizhető hatalom váltja fel. Ebben az esetben az Európai Unióhoz való csatlakozási törekvés fokozatosan felszabadítja az egyéneket és a közösségeket a jelenlegi alávetett és kiszolgáltatott helyzetből, s ez növeli a magyarság esélyegyenlőségét.

(A magyarországi változások hatása) Ezek a forgatókönyvek tovább folytathatók és tetszés szerint kombinálhatók. Ám mint mondtunk, a vajdasági magyarság sorsának alakulására nagy hatással lehetnek a magyarországi változások is. Magyarország várhatóan belép a NATO-ba, s integrálódik az Európai Unióba. Ettől ugyan még nem valószínű, hogy a szomszéd népek önként átadnának előnyeikből, jogaikból és javaikból a kisebbségeknek legalább annyit, hogy az esélyegyenlőséget megteremtse számukra. Ilyen vonatkozásban – kényszerítő körülmények nélkül – a kisebbségek küzdelme majdnem haszontalan. A megváltozott erőterben azonban – nagyrányú gazdasági és katonai hatalmi háttérrel – Magyarország közvetve hozzájárulhat a határon túli magyarság gazdasági és társadalmi felemelkedéséhez. Részben azért, hogy a jelenleginél eleve nagyobb politikai befolyással lehet a térségre, részben a magyar gazdaság kárpát-medencei terjeszkedésével. De még ha Magyarország új helyzete ellenére a határon túli magyar kisebbség egzisztenciálisan továbbra is veszélyben lenne, megváltozhat a szomszéd népek hozzá való viszonyulása, ahogyan növekszik Magyarország súlya és befolyása, s a szomszéd népek kiábrándulnak saját elszigetelő és elszegényedő nemzetállamaikból.

(Konklúzió) Akárhogyan lesz is, a vajdasági magyarságnak szembe kell néznie a növekvő lemaradás veszélyével. A stabilitás körülményei az országban nem a gyorsuló felzárkózás esélyét teremtik meg, hanem a kipusztulás veszélyét csökkentik számára. A felzárkózáshoz nagyfokú változásokra lenne szükség, s ilyenek egyelőre nem várhatók.

A vajdasági magyarság még sokáig nem lesz képes megállítani a népesség fogyását, növelni a felsőfokú végzettségűek (az értelmiség) arányát, nem tud nagyobb értékű anyagi javakhoz jutni a privatizáció során, nem tud javítani a magyarság kedve-

zötlen társadalmi szerkezetén és korösszetételén, nem tud megszabadulni a fojtogató állami adóterhektől, nem tud megegyezésre jutni a közjót és nemzeti érdekeit illetően, s nem tud változtatni önpusztító mentalitásán és rossz közérzetén. Ezekből a hiányosságokból és a fenti forgatókönyvekből az következik, hogy nagy megpróbáltatások időszaka áll előttünk, sokáig számolnunk kell még a „se kint, se bent”, a se-hova sem tartozás érzésével, miközben reménykedünk a csodában: Magyarország gazdasági felemelkedésében, a magyar nemzet megerősödésében és megújulásában.

JEGYZETEK

1 Szeretném megjegyezni, személy szerint nagyon fontosnak tartottam, hogy tisztán lássunk ezekben a kérdésekben. Néhány projektumra támogatást is sikerült szereznem, az egészből mégsem lett semmi. Az 1994. évi magyarországi baloldali visszarendeződést követően ugyanis a magyar kormány új pénzosztói korábbi nemzeti elkötelezettségű magatartásom miatt „elszámoltattak”, s az utolsó fillérig visszavonták a projektumokra szánt támogatást.

2 „A hat magyar pártunknak meg a hatvanhat művelődési egyesületünknek azonnal, még ma számba kellene venni minden magyar óvodást, elemistát, gimnazistát és természetesen a házasulandó fiatalokat, egyetemistákat és mindannyiunkat, minket, felnőtteket és nyugdíjasokat is. Minden felnőtt egy-egy fiatal felett kellene felügyeljen annak minden lépésére. Hogyan tanul, mik a

problémái, mik a céljai? Ha ezt nem tesszük meg, akkor tovább pusztulunk, egyenként, de biztosan. Mert naponta nyolcszor-tízszor értünk, mindannyiunkért kong a harang” – írja Bada István annak kapcsán, hogy egy magyar kislányt a szülei szerb osztályba íratnak. Magyar Szó, 1997. szeptember 9.

3 Sz. Kovács, M.: Konvojban. A magyar–magyar viszonyról. Forrás, 1997. május.

4 A nemzetmegtartó cselekvéshez ez a szellemi réteg Magyarországon is hiányzik. Ott ma a kozmopolita entellektüelek egymással versengve becsmerlik a nemzeti eszmét és a magyar történelmet, lefasisztázzák a múltján búsongó, jövője miatt aggódó magyar népet, s közben gátlástalanul kizsebelik.

5 Purger Tibor, Magyar Szó, 1997. július 23.

6 Németh János, Szabad Hét Nap, 1997. július 17.